

УДК 811.37.091

ОЛЕНА ВОВК

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ СТИЛІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

У статті розглядається актуальна проблема формування стилістичної компетенції студентів філологічного спрямування у процесі оволодіння практичною граматиною англійської мови. Пропонується навчати майбутніх філологів створювати стилістичні поля, а також переключати й міксувати мовленнєві реєстри відповідно до контексту комунікації.

Ключові слова: стилістична компетенція, синонімічне варіювання, міксування реєстрів спілкування, ситуативне переключення.

Актуальність. Статтю присвячено розгляду проблеми формування іншомовної стилістичної компетенції як складника мовної граматичної компетенції у студентів молодших курсів мовних ВНЗ. Сьогодні ця проблема є актуальною, але недостатньо дослідженою саме з позиції граматичної доміанти, оскільки в методичній літературі подібним питанням приділяється увага, по-перше, в межах практики усного й писемного мовлення, а по-друге, вже на старших курсах. Водночас, мовна коректність, нормативність і узуальність, мовленнєва адекватність ситуації та прагматичний ефект спілкування значною мірою залежать саме від рівня сформованості стилістичної компетенції.

Постановка проблеми. Мовлення першокурсників – майбутніх філологів – визначається як стилістично нейтральне, що пояснюється застосуванням одного з основних принципів навчання іноземної мови (ІМ) – принципом апроксимації. Усне висловлювання випускників значно відрізняється від мовлення носіїв мови, в тому числі й стилістичною неадекватністю. Тому правильність і культура мовлення мають бути в центрі уваги викладачів із самого початку навчального процесу. Дотримання цієї вимоги усунуло б проблему переучування і, таким чином, сприяло б підвищенню ефективності навчання ІМ, особливо розвитку культури спілкування.

Аналіз літератури з теми. На молодших курсах кількість граматичних посібників, у яких ураховуються стилі комунікації, є доволі обмеженою. У підручниках із практики усного та писемного мовлення є різні за стилем тексти, з яких студенти отримують зразки для усного мовлення. Крім того, підручники містять незначну кількість вправ, спрямованих на стилістичну диференціацію мовного матеріалу. Наведемо приклад однієї з вправ [3, с. 322]: *Synonyms within the following pairs differ by style. Point out which of them are bookish, colloquial or neutral: picture – house – cinema; to get on in years – to age; to endeavour – to try; to sing (perform) – to render; desolate – sad; to clap – to applaud.* Такі вправи зустрічаються в підручниках епізодично. За характером вони є виключно мовними. У більшості випадків вправи такого типу радше спрямовані на диференціацію лексики, тоді як граматичні явища залишаються поза увагою.

Існує декілька точок зору щодо того, на якому етапі слід розпочинати навчання стилістичної диференціації мовлення студентів. Деякі дослідники радять не поспішати з навчанням стилів. Тому довгий відрізок часу (два курси) присвячується навчанню стилістично недиференційованого усного мовлення. Такий підхід має теоретичне підґрунтя. До початку навчання стилістично адекватного мовлення необхідно, щоб навички й уміння усного спілкування отримали свій повний розвиток в аспекті швидкості та правильного фонетичного й лексико-граматичного оформлення мовного матеріалу. Лише після досягнення відповідного рівня володіння навичками та вміннями комунікації перед студентами можливо ставити завдання використовувати мовні засоби адекватно умовам спілкування. Отже, поетапність вбачається в переході від навчання мовлення правильного з позиції системи та норми до узуально коректного.

Інші методисти обґрунтовують навчання ІМ на основі нейтральної лексики і граматики необхідністю спочатку оволодіти «нейтральною» літературною мовою (літературним стандартом, нормою) [6, с. 59]. На молодшому етапі закладаються основи всієї подальшої роботи з мовою, а установка на «нейтральність» мовлення не фокусує увагу студентів на контексті й виборі мовних і мовленнєвих засобів. В.В. Виноградов та В.В. Костомаров наголошують на тому, що студентів слід навчати саме літературної мови [1, с. 6–7]. Водночас, носії літературного стандарту суттєво різняться в мовленні (наприклад, професійне та рутинне спілкування). Для того, щоб уникнути штучної відірваності від фактичного мовленнєвого життя, концепція базової мови має враховувати поправку на реальну функціонально-стилістичну диференціацію. Отже, знання літературної норми передбачає опанування не лише нейтрального прошарку, а й функціональних стилів.

Функціональні стилі мають бути відправним пунктом раціонального викладання ІМ носіям інших мов, оскільки засвоїти засоби і способи використання виучуваної мови в різних цілях та умовах можливо, лише вивчаючи об'єктивні особливості стилів. Саме тому доречно розпочинати навчання стилістичної диференціації мовлення саме на молодшому етапі навчального процесу, що поступово допоможе сформувати у студентів **стилістичну компетенцію** – здатність будувати висловлювання у природних умовах комунікації відповідно до конкретної ситуації [6, с. 60]. Стилістичну компетенцію можна співвіднести з мовною компетенцією як сукупністю мовних знань (лексичних, граматичних і фонетичних) та відповідних навичок і вмінь у здійсненні іншомовних мовленнєвих дій та операцій, котрі відповідають мовній нормі й узусу. У свою чергу, мовна компетенція є складником комунікативної компетенції. Остання припускає здатність не лише будувати граматично правильні речення, а й обирати з них саме ті, які найбільш адекватно відображають соціальні норми поведінки в актах мовленнєвої взаємодії. Така здатність уможливорює коректне спілкування в різних соціально детермінованих ситуаціях. Коректність спілкування припускає правильне використання не лише лексичних одиниць, а й граматичних конструкцій, що вимагає сформованості відповідних знань, навичок і вмінь.

Науковці пропонують модель набуття знань про мову, що передбачає усвідомлення індивідом диференціацію мовлення та контроль над мовленням [10, с. 81]. Означена модель включає **шість рівнів розвитку мовлення**: 1) базову граматику (*the basic grammar*); 2) розмовну мову (*the vernacular*); 3) соціальне

сприймання (*social perception*); 4) стандартну мову (*the consistent standard*); 5) стилістичну варіацію (*stylistic variation*); 6) засвоєння всіх згаданих вище компонентів (*the acquisition of the full range*). У представленій моделі простежується поступовий перехід від нестандартної до стандартної мови, зміна з віком неофіційного стилю мовлення на офіційний та акцентується обов'язковість оволодіння стилістичною варіативністю мовлення.

Розрізняють **п'ять рівнів граматики**, якою оволодіває людина, зокрема, [11, с. 3]: а) організацію слів; б) вивчення правил організації та використання слів; в) судження, які ґрунтуються на використанні й організації слів; г) шкільну граматику; д) стилістичну граматику. Отже, оволодіння стилістичними особливостями мовлення тут також є обов'язковим. На думку П. Хартвелла, більшість викладачів беруть до уваги лише один із п'яти вищевказаних рівнів граматики, звертаючи увагу на граматично правильно побудоване висловлювання згідно з «правилами» вивченої мови. Натомість, слід також зважати як на стилістичну адекватність мовлення, так і на його стилістичну диференціацію та варіативність [7, с. 11].

Виокремлюють два підходи до навчання стилістичної граматики: романтичний і класичний [7, с. 12]. *Романтичний підхід* базується, радше, на філософській теорії про мову, а не на лінгвістичній, реалізуючи при цьому декларативні знання. Цей підхід успішно застосовується викладачами, проте викликає труднощі у студентів, оскільки він не передбачає навчання стилістичної диференціації усного та писемного мовлення. *Класичний підхід* пропонує правила-інструкції щодо вибору стилю/регістру мовлення, реалізуючи процедурні знання індивіда.

Навчання стилістичної граматики передбачає формування вмінь двох рівнів [7, с. 12]: риторичних і металінгвістичних. *Уміння першого рівня* (риторичні) забезпечують спілкування в різноманітних ситуаціях. *Уміння другого рівня* (металінгвістичні) уможливають активне маніпулювання мовою з метою здійснення стилістичного ефекту на співрозмовника. При цьому, більша увага приділяється зовнішній формі лексичних і граматичних одиниць. Отже, під час оволодіння іншомовним граматичним матеріалом у студентів слід паралельно розвивати як риторичні, так і металінгвістичні вміння, що забезпечить високий рівень сформованості стилістичної компетенції.

Формування стилістичної компетенції починається, насамперед, із рецептивних некомунікативних вправ саме на диференціацію стилів. Наведемо відповідні приклади:

Приклад 1.

Define who the reporter addresses in the picture gallery. Do the matching work:

1. *Do you like it?*

A) *a worker*

2. **Like it?**

B) *a gentleman*

3. *May I ask you if you like it?*

C) *two teenagers*

4. *Excuse me, please. Would you mind if I ask you*

D) *an old lady*

whether you like the picture?

Приклад 2.

Arrange the following answers from the most informal to the most formal.

How are you?

- 1. I'm very well, thank you.*
- 2. Oh, not so bad, you know.*
- 3. Fine, thanks.*
- 4. Oh, surviving.*

Who's calling?

- 1. My name is White.*
- 2. This is White.*
- 3. White here.*
- 4. White speaking.*

Наведені вправи не мають комунікативної спрямованості, оскільки їхньою метою є не адекватне стилістичне оформлення мовлення, а диференціація його стилів, що не робить ці справи менш важливими, тому що на початковому етапі навчання стилістичної граматики має, переважно, ознайомлювальний характер. Наступним етапом у формуванні стилістичної компетенції має бути перехід до умовно-комунікативних рецептивно-репродуктивних вправ, у ході виконання яких студенти спочатку сприймають, а потім відтворюють повністю, частково або зі змінами сприйнятий матеріал. Наприклад:

Приклад 3.

Ask your neighbours in the dorm: to turn down the radio; to keep their voices down; to have their parties somewhere else; to stop slamming doors; to keep quiet. Use various styles to reach your goal.

Example:

St. 1: Would you, please, keep quiet!

St. 2: Please, keep quiet!

St. 3: Quiet!

Приклад 4.

Make the following orders of your rude room-mate less imperative.

Example:

St. 1: Close the window!

St. 2: Would you be so kind as to close the window?

1. Open the door! 2. Put the luggage up! 3. Pass the pepper! 4. Get one of the tins on the top! 5. Lend some cash! 6. Give a book! 7. Call in the evening! 8. Fetch a dictionary!

Наведені умовно-комунікативні рецептивно-репродуктивні вправи передбачають не лише ідентифікацію та диференціацію стилів комунікації, а й стилістичну трансформацію певних мовленнєвих зразків, що ускладнює мету навчання під час формування стилістичної компетенції. Перехід до вправ комунікативного характеру має відбуватися поступово. Із цією метою слід створювати навчально-мовленнєві ситуації, умови яких зумовлюють співвіднесеність реалізації мовленнєвої інтенції з певною стилістичною особливістю, тобто в конкретній ситуації сам вибір мовцем певної граматичної форми є стилістичним. Наприклад:

Приклад 5.

You are a ticket conductor in the tram. There are different people around you. Ask them to pay the fare. Speak to: a boy, a teenager, a gentleman, an old couple.

Приклад 6.

You've made some appointments which you can't keep. Break the appointments, observing the appropriate styles. Speak as: a) a student to a teacher; b) a patient to a dentist; c) a clerk to the boss; d) a fellow to a girlfriend.

Приклад 7.

Account for your missing the class to your buddy and the Dean. Think of the style you will use.

Як видно з наведених прикладів, вправи спрямовані на стилістичну адекватність мовлення відповідно до соціального статусу й віку адресатів. Тут передбачається, головним чином, чергування формального та неформального реєстрів (фактично, офіційного й неофіційного стилів). Навчання формального й неформального мовлення є важливим під час формування стилістичної компетенції. Тут можна почати із синонімічного варіювання дієслів для вираження певної думки непрямою мовою та поступово переходити до міксування різних стилів у спілкуванні. Починаючи з молодших курсів, студенти стикаються зі зразками як офіційного, так і неофіційного стилів. Поступово вони (студенти) починають розуміти, що на мовлення носіїв виучуваної ІМ впливає їхній соціальний статус, загальноприйняті культурні конвенції, умови спілкування тощо. Для того, щоб уникнути «стилістичного вінегрету» [6, с. 55] в мовленні, вже на молодшому етапі слід навчати студентів чітко розмежовувати офіційний і неофіційний реєстри та адекватно співвідносити їх з відповідними ситуаціями.

У цьому зв'язку цікавою здається ідея Дж. Хілл про зміни реєстрів спілкування та їхнє міксування у процесі навчання іншомовної комунікації [8, с. 98–99]. Йдеться про те, що кожен мовець володіє цілою низкою реєстрів, що дає йому змогу «переключатися» з одного реєстру на інший відповідно до ситуації спілкування, соціальної ролі мовця, адресата, теми розмови, присутності/відсутності соціального контролю й самоконтролю тощо. Наприклад, лікар використовує дружній стиль у спілкуванні зі своєю родиною та друзями, а офіційний стиль – з пацієнтами; офіційний стиль, медичний жаргон та професіоналізми – зі співробітниками. Зміну реєстрів відповідно до контексту називають *ситуативним переключенням* [9, с. 128]. У носіїв мови воно відбувається миттєво на підсвідомому рівні, проте неносіїв мови цього слід навчати. Тому у процесі навчання ІМ слід включати вправи, спрямовані як на змішування та варіювання реєстрів спілкування, щоб уникнути стилістичної неадекватності мовлення, так і знайомити студентів із непритаманними певному стилю мовними одиницями, навчати їх орієнтуватись у ситуації, створювати стилістичні поля відповідно до параметрів ситуації, вміти «переключатися» на нову модальність, використовуючи при цьому відповідні граматичні конструкції та варіюючи необхідні лексичні засоби.

Для реалізації цієї ідеї слід звертати увагу студентів на синонімічне варіювання дієслів у непрямій мові, наприклад, для передавання певного змісту при трансформуванні прямої мови в непряму з урахуванням умов комунікативної ситуації. Іншими словами, слід зважати на той факт, що в неформальному спілкуванні широко використовуються фразові дієслова (*phrasal verbs*), наприклад, *to brood over* – розмірковувати, *to spit out* – вибвкнути, говорити відверто, *to sound out* – вивідувати, обережно випитувати, а також більш розмовна

лексика, наприклад, *to say, to tell, to ask, to answer, etc.* В офіційному спілкуванні, в писемному мовленні, навпаки, бажано уникати фразових дієслів, а використовувати формальніші дієслова, які можуть передавати ту саму думку, наприклад, замість *to say* можливо вживати *to remark, to explain, to mention, to advise, to recommend, to admit, to promise, to inform, to clarify, to report, to indicate, etc.*, замість *to ask – to wonder, to request, to inquire, to question, etc.*, замість *to answer – to reply, to respond, to retort, etc.* [2, с. 98].

Вправами, спрямованими як на мікшування формального та неформального реєстрів, так і на навчання синонімічно диференціювати дієслова у непрямій мові, можуть бути такі:

Приклад 8.

Define the style and three extra reporting verbs which do not match this style. Classify the verbs according to their connotations: to wonder, to ask, to request, to retort, to reply, to fathom, to claim, to enunciate, to say, to yell, to add, to utter, to pronounce, to report, to articulate, to declaim, to reckon, to remark, to suggest, to affirm, to advise, to answer.

Приклад 9.

Group the following verbs according to the styles (formal – informal – casual): to ask, to go on, to continue, to offer, to communicate, to guess, to mention, to say, to tell, to assert, to present, to crave, to deny, to proclaim, to hint, to refuse, to determine, to explain, to agree, to support, to affirm, to inform, to prohibit, to clarify, to admit, to argue, to suspect, to confess, to question, to pray, to sigh, to oar, to weep, to wonder, to wail, to state, to greet, to enumerate, to turn down.

Наведені вправи є некомунікативними, спрямованими на розвиток уміння стилістично диференціювати мовлення.

Висновки. Отже, вже на молодшому етапі навчання іншомовного спілкування доцільно ознайомлювати студентів-філологів з елементами стилістичної диференціації й варіювання мовлення, що позитивно позначиться на рівні сформованості їхньої стилістичної компетенції. Слід фокусувати їхню увагу на залежності стилів спілкування від контексту чи комунікативної ситуації. Варто також навчати студентів створювати стилістичні поля й переключати мовленнєві реєстри відповідно до умов спілкування. Перспективу подальшого розгляду описаної проблеми ми вбачаємо у дослідженнях зв'язку стилістичної й когнітивної компетенції студентів.

Список використаних джерел

1. Виноградов В.В. Теория советского языкознания и практика обучения русскому языку иностранцев / В.В. Виноградов, В.В. Костомаров // Вопросы языкознания. – 1967. – № 2. – С. 6-10.
2. Вовк О.І. Комунікативно-когнітивна компетентність студентів-філологів: нова освітня парадигма / О.І. Вовк. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2013. – 500 с.
3. Настольная книга преподавателя иностранного языка / Е.А. Маслыко, П.К. Бабинская, А.Ф. Будько, С.И. Петрова. – Мн. : Вышэйшая школа, 2001. – 522 с.
4. Практический курс английского языка. 2 курс: Учеб. для пед. вузов по спец. “Иностр. яз.” / Под ред. В.Д. Аракина. – М. : Просвещение, 2000. – 321 с.
5. Социоллингвистика вчера и сегодня: Сб. обзоров / РАН. ИНИОН. Отд. языкознания; Редкол. Трошина Н.Н. (отв. ред.) и др. – М. : ЦГНИИ, 2004. – 204 с.

6. Фаенова М.О. Обучение культуре общения на английском языке / М.О. Фаенова. – М. : Высшая школа, 1991. – 144 с.

7. Hartwell, P. Grammar, Grammars, and the Teaching of Grammar / P. Hartwell. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.english.vt.edu/~grammar/GrammarForTeachers/readings/hartwell.html>.

8. Hill, J. Using Literature in Language Teaching / J. Hill. – London: Macmillan Publishers Ltd., 1991. – 120 p.

9. Hymes, D. Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication / D. Hymes, J. Gumperz. – University of Pennsylvania: Holt, Rinehart and Winston, Inc. – 1972. – 373 p.

10. Labov, W. Social Dialects and Language Learning / W. Labov. – Champaign, IL. : National Council of Teachers of English, 1964. – 154 p.

11. Pedagogical Issues. Style, Grammar, and Usage. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.Style, Grammar and Usage.htm>.

Стаття надійшла до редакції 08.09. 2014 р.

ВОВК Е.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНОЯЗЫЧНОЙ СТИЛИСТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ

В статье рассматривается проблема формирования стилистической компетенции у студентов языковых вузов в процессе овладения практической грамматикой английского языка. Предлагается обучать студентов создавать стилистические поля, а также переключать и микшировать речевые регистры в соответствии с контекстом коммуникации.

Ключевые слова: стилистическая компетенция, синонимическое варьирование, микширование регистров общения, ситуативное переключение.

VOVK O.

PECULIARITIES OF DEVELOPING STYLISTIC COMPETENCE OF STUDENTS-PHILOLOGISTS

The article deals with the problem of developing stylistic competence to University students of linguistic fields. The author propounds the idea that stylistic distinctions should be introduced at the initial levels of foreign language acquisition. The suggestion is put forward to teach students how to make stylistic fields, broaden and narrow them in accordance with connotative meanings of linguistic units. Register shifts and mixture of speech registers are offered as dependant upon a communicative context. Non-communicative receptive and the semi-communicative reproductive exercises are recommended in the classroom developing stylistic competence to students-philologists.

Key words: stylistic competence, synonymous variation, mixture of registers, situational shift